

Талдикін Олександр Васильович
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КВАЗИДЕРЖАВА: ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ

Політичні реалії сучасного світу, процеси глобалізації та геополітичне протистояння, сприяють активному формуванню різного роду нових систем соціальної організації, як на внутрішньодержавному так і на наддержавному рівні, що у свою чергу, призводить до необхідності дослідження в контексті сучасної концепції теорії держави вже існуючих державоподібних утворень, висвітлення їх ознак, класифікацію, визначення структури та правосуб'єктності.

В свою чергу, феномен тривалого існування деяких державоподібних утворень в історії людства їх життєздатність та різноманітність з одного боку, а також відсутність концептуального розуміння їх сутності і напрямків трансформації в процесі подальшого розвитку з іншого, підтверджують *актуальність* подібних досліджень.

Незважаючи на достатню популярність терміна «квазідержави», у сучасній науковій літературі єдиного змістовного наповнення його не простежується за браком напрацювань відповідної історико-правової та політологічної проблематики. Вищенаведене спонукає до необхідності дослідження такого державоподібного утворення, як – *квазідержави*.

Поняття «квазідержави», яке вже стійко увійшло в науковий обіг, вживається політологами та правниками, але незважаючи на це, ще потребує уточнення з огляду його змісту. Отже, *метою* даної роботи буде дослідження сучасного розуміння квазідержави та її різновидів, а основними завданнями виступатимуть: формулювання поняття «квазідержави» в широкому та вузькому значенні; розробка класифікації квазідержав; - визначення ознак квазідержави.

Перед тим як спрямувати зусилля на реалізацію завдань виникає необхідність з'ясування сутності держави, як суб'єкта міжнародних відносин та значення самого прислів'я «квазі». Конвенція Монтевідео про права та обов'язки держав від 1933 року, визначає наступні *ознаки держави, як суб'єкта міжнародного права*: постійне населення; певна територія; наявність уряду; здатність вступати у зовнішні відносини з іншими державами [1].

Академічний тлумачний словник української мови містить наступну інформацію з приводу «прислів'я «квазі», воно відповідає за своїм змістом прикметникам «несправжній» або «уявний» [2]. Таким чином, виходячи із мовного способу тлумачення, поняття «квазідержави» повинно відображати істотні властивості та зв'язки державоподібних утворень, які є *несправжніми*, або *уявними*. Для нас така інтерпретація буде мати вагоме значення, в контексті визначення широкого та вузького розуміння квазідержави взагалі.

Виходячи із загальноприйнятих та широко популяризованих варіантів інтерпретації, яку містять більшість відповідних сучасних наукових джерел, квазідержаву розуміють як:

а) один із суб'єктів міжнародного права, що визначається, як вторинний, є державоподібним, міжнародно-правовий статус якого встановлюється відповідно до міждержавних договорів [3; с.71];

б) політичне утворення, що характеризується наявністю деяких ознак суверенної держави, яке не має державного суверенітету та міжнародної правосуб'єктності [4; с.89];

в) політико-територіальне утворення, яке, маючи основні ознаки держави, позбавлене міжнародно-правового визнання, та внаслідок чого не має зовнішнього суверенітету [5].

Отже, у вищенаведених поняттях квазідержави має місце схожа позиція стосовно державної подібності утворення. Це означає, що влада квазідержави, так само як і державна влада, має свідомий вольовий публічний характер, а її носії приймають загальнообов'язкові для всього населення підвладної території правила.

Разом з тим, має місце розбіжність, по-різному визначається суверенність квазідержави: через відсутність державного суверенітету, відсутність лише зовнішнього суверенітету, або через встановлення міжнародно-правового статусу утворення у відповідності з міждержавними договорами.

Треба підкреслити, що наявність таких розбіжностей об'єктивно обумовлена проблемою легалізації державної влади та конкуренцією двох існуючих концепцій (теорій) визнання держав:

- за *конституційною концепцією*: лише факт визнання породжує міжнародну правосуб'єктність держави, трансформує фактичний стан утворення нової держави у юридичний;

- за *декларативною концепцією*, держава набуває міжнародної правосуб'єктності в силу самого факту свого утворення, в силу власного суверенітету, незалежно від того, чи визнають її інші держави. Визнання лише констатує факт виникнення держави, має декларативний характер і спрямоване на встановлення стабільних постійних відносин між суб'єктами міжнародного права.

На підставі аналізу вищенаведеного можна констатувати, що квазідержавою у вузькому розумінні буде *державоподібне політико-територіальне утворення, що має обмежену міжнародну правосуб'єктність, влада якого має різну ступінь легітимації*.

Основними ознаками квазідержави виступають:

- відносна територіальна самостійність, або територіальна невизнаність, з боку держави-носія, та міжнародної спільноти;

- відсутність зовнішньої легітимації та поліваріативність внутрішньої;

- життєздатність за певних умов, *соцієтальна цілісність суспільства*, яка передбачає свідому самоорганізацію народу, та інших суб'єктів суспільного життя, їх здатність до вибору мети, а також діяльність щодо реалізації завдань, спрямованих на її досягнення;

- *протосуверенітет*, як первісна стадія державного суверенітету, що має лише внутрішню складову, але таку, яка вже знаходиться в процесі свого формування;

При з'ясуванні підходів до класифікації квазідержав в їх звуженому ро-

зумінні, автор спирався на політико-територіальний характер існування цих державоподібних утворень у визначенні різновидів за певними критеріями.

Так, залежно від сукупності прийомів, способів та методів взаємодії публічної влади квазідержави з первісним суб'єктом - державою-носієм, можна виділити: - конструктивні квазідержави; деструктивні квазідержави.

Залежно від походження: такі, що виникли в результаті революції; такі, що виникли в результаті громадянської війни; такі, що виникли в результаті військової інтервенції; такі, що виникли в результаті самовизначення регіону; такі, що виникли в результаті розпаду поліетнічного державного утворення.

Залежно від підтримки з боку населення: легітимні; нелегітимні.

Залежно від мети створення: такі, що виникли з метою вирішення етносоціальних проблем; такі, що виникли з метою вирішення етнорелігійних проблем; такі, що виникли з метою вирішення соціально-політичних проблем; такі, що виникли заради деструктивних антидержавних процесів.

Залежно від перспектив подальшого розвитку: такі, що мають перспективу перетворення у державу, як первинного суб'єкта міжнародних відносин; такі, що знаходяться в режимі стагнації; такі, що занепадають ("failed state").

Разом з тим можна зустріти й дещо відмінні визначення, квазідержави, наприклад: О. Мучник, президент Інституту демократії та прав людини (*неприбуткова неурядова громадська організація*) вважає, що квазідержави – це своєрідний муляж, сурогат, підробка під державу. Він аргументує власну позицію наступною тезою: «Если стереотип поведения обитателей той или иной территории отличается подлостью, алчностью, склонностью ко лжи и предательству по отношению друг к другу – можно смело заявить, что созданное ими государственноподобное образование будет петлей на шее своих налогоплательщиков. Таковое не уважает достоинство, не оберегает свободу, не чтит права человека: посему не вправе признаваться государством в правовом смысле этого слова» [6].

Незважаючи на наявність території, як необхідної ознаки держави за Конвенцією Монтевідео, випадки існування квазідержав без власної території також зафіксовані у світовій практиці. Так, на думку А.О. Шапошнікова, «найбільш популярною формою діяльності такого політичного утворення є інститут уряду у вигнанні (*екзилі*) – групи осіб, що заявляють про своє легітимне право керувати певною територією, яку вони наразі не контролюють. Водночас уряди інших країн визнають повноваження цих осіб і підтримують з ними різні види політичних відносин, незважаючи на те, що реальна влада уряду у вигнанні є номінальною» [4; с.90].

З розвитком інформаційних технологій, утворення мережі Інтернет, виникає окремий вид реальності – віртуальна та новий вид влади – *нетократія*, що, у свою чергу виступає передумовою виникнення *віртуальних держав* – квазідержав у віртуальному просторі (докладно див. роботи: [7],[8]).

Існування подібних утворень без територій, та населення, часто у віртуальному просторі, які часто просто імітують ознаки держави є підставою до необхідності визначення поняття «квазідержави» у широкому значенні: *це – фактичне, або віртуальне політичне або псевдополітичне утворення, яке має деякі факультативні ознаки держави, (наприклад, державну символіку:*

герба, гімну, прапора), претендує на можливість бути суб'єктом міжнародного права та заявляє свої права на певну частину простору.

Ознаками квазідержави у широкому розумінні виступають:

- політичний або псевдополітичний характер утворення;
- фактичне чи віртуальне існування;
- наявність факультативних ознак держави;
- претензія на можливість бути суб'єктом міжнародного права;
- заява про право на певну частину простору.

Класифікаційна модель квазідержав в широкому розумінні також має певні критерії:

Залежно від правосуб'єктності:

- такі, що є вторинними суб'єктами міжнародного права;
- такі, що не є суб'єктами міжнародного права.

Залежно від наявності території:

- квазідержави з територією;
- квазідержави без території;
- квазідержави з претензією на певну ділянку простору (водна поверхня, територія Антарктиди, космічного простору і т.п.)
- квазідержави у віртуальному просторі.

Залежно від наявності населення:

- квазідержави з населенням;
- квазідержави без населення.

Таким чином, сподіваємось, що розуміння сутності квазідержави у широкому та вузькому значенні, визначення відповідних ознак квазідержав та їх класифікація сприятиме вирішенню проблем існування державо подібних утворень в сучасному світі.

Література:

1. Treaties and Other International Agreements of the United States of America 1776–1949 / dir. Charles I. Bevans.— Washington : Government Printing Office, 1969. – Vol. 3. Multilateral 1931–1945. – P. 147
2. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>
3. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / За заг. ред. Теліпко В. Е. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 608 с.
4. Шапошніков А.О. Основні різновиди сучасних квазідержав. // «Дні науки філософського факультету – 2015», 21-22 квітня 2015 р.: [матеріали доповідей та виступів]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет» Том: 9, С. 89-91.
5. Бердегулова, Л. А. Квазігосударства на постсоветском пространстве: историко-правовое исследование [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/kvazigosudarstva-na-postsovetskom-prostranstve-istoriko-pravovoe-issledovanie>
6. Мучник О. Держава чи квазідержави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2011/08/1/6439770/>
7. Талдикін О.В. Нетократія як черговий фактор кризи інституту національної держави: передумови виникнення // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1 – С. 136–149.
8. Талдикін О.В. Нетократія в інформаційному суспільстві: спроба класифікації в контексті теорії влади // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.- 2013. - №1. – С.45-52.